

ZAJEDNICA
OSIGURANJA
IMOVINE I LICA
SARAJEVO

**STANJE PORTFELJA OSIGURANJA
I ANALIZA ŠTETA I NJIHOV UTICAJ
NA POSLOVNI I FINANSIJSKI
REZULTAT U PERIODU 1975-1977.**

SARAJEVO, OKTOBRA 1978.

**STANJE PORTFELJA OSIGURANJA
I ANALIZA ŠTETA I NJIHOV UTICAJ
NA POSLOVNI I FINANSIJSKI
REZULTAT U PERIODU 1975-1977.**

SARAJEVO, OKTOBRA 1978.

Izdaje: ZOIL »Sarajevo«. — Za izdavača Aleksandar Gašić
Stampa: NIŠRO »Oslobodenje«, Sarajevo. Za štampariju:
graf. inž. Petar Skert

Ova analiza ima za cilj da istakne efekte poslovne i programske politike u trogodišnjem periodu nakon konstituisanja ZOIL »Sarajevo«, te koliko je osiguranje integralno povezano sa interesima udruženog rada.

Konstituišući se na načelima ustava SFRJ i SRBiH, Zajednica osiguranja imovine i lica »Sarajevo« je bila dužna da u skladu sa Saveznim i Republičkim zakonom o osnovama sistema osiguranja imovine i lica organizuje svoje poslovanje na ekonomskim principima kojim u realizaciji uzajamnosti i solidarnosti obezbjeđuje trajno izvršavanje obaveza iz osiguranja.

Organizovati poslovanje na pomenutim principima značilo je utvrditi bitne pravce programske i poslovne politike, a naročito:

— tarifnu politiku i politiku premija osiguranja kojima će stalno održavati tekuću i dugoročnu solventnost i likvidnost u izvršavanju obaveza iz ugovora o osiguranju, izdvajati potrebna sredstva za preventivno djelovanje i sredstva za obrazovanje rezervi sigurnosti;

— rezerve sigurnosti dići na potreban nivo kako bi se sa istim moglo intervenisati u slučajevima velikih šteta, ukoliko sredstva tekuće premije i učešće reosiguranja nisu dovoljni;

— održavati realnu vrijednost sredstava osiguranja njihovim ulaganjem, udruživanjem i deponovanjem;

— utvrditi optimalne kriterije i modalitete reosiguranja u zemlji, a po potrebi i u inostranstvu za rizike koji prelaze vlastite kapacitete i okvire samopridržaja.

I

KRETANJE PREMIJE OSIGURANJA

Trogodišnji period poslovanja karakterističan je po visokoj stopi rasta premije osiguranja, a posebno tehničke premije čija je isključiva namjena u funkciji naknade šteta. Tehnička premija osiguranja (bez premije osiguranja života) od 1.054,1 milion dinara iz 1975. godine dospila je u 1977. godini ukupno sumu od 1.498 miliona. Prosječna godišnja stopa rasta iznosi oko 20%, da bi u 1977. godini u odnosu na 1975. g. kao baznu godinu porasla za 42%.

Po zajednicama rizika kretanje stopa rasta izgleda ovako:

Go-dina	Imovina		Saobraćaj		Lica		Ukupno	
	Iznos	Index	Iznos	Index	Iznos	Index	Iznos	Index
1975.	617,6	100	379,8	100	56,7	100	1.054,1	100
1976.	739,0	119	445,6	117	69,1	121,9	1.253,7	118,6
1977.	886,0	120	535,2	120	76,8	111,3	1.498,0	120

Iz istaknutih podataka vidljivo je da je u odnosu na 1975. godinu u Zajednici rizika osiguranja imovine tehnička premija porasla za 269 miliona dinara ili iskazana indexom od 143, Zajednica rizika osiguranja u saobraćaju za 155,4 miliona dinara ili index 141, a Zajednica rizika

osiguranja lica, samo u vrsti osiguranja »nezgoda«, za 20,1 milion ili index 135.

Porast premije u posljednje tri godine, posebno u 1977. godini, bio je usporen davanjem određenih povlastica na premiju potpisnicima Samoupravnog sporazuma o osnivanju Zajednice. Pored toga, pridružujući se politici ekonomskog rasterećenja dohotka u privredi Zajednica je vratila odnosno snizila premiju ukupno za sve zajednice rizika u iznosu od preko 100 miliona dinara. Po ova dva osnova premija u 1977. godini umanjena je za oko 150 miliona dinara, što je osjetno uticalo na visinu finansijskog rezultata po završnom računu i na visinu izdvojenih sredstava u rezerve sigurnosti.

Utvrđujući politiku prenosa osiguranja po zajednicama rizika organi upravljanja donijeli su nekoliko značajnih odluka koje su imale znatnog uticaja na kretanje sredstava osiguranja.

Struktura premije Zajednice rizika osiguranja imovine

Za Zajednicu rizika osiguranja imovine karakteristično je da se kretanje premije osiguranja u periodu 1975.—1977. godine ostvarivalo neravnomjerno. Dinamika naplate premije osiguranja u 1975. i 1976. godini bila je adekvatna kretanju premije u ranijem periodu a u skladu sa kretanjima cijena na tržištu i ulaganjima u nove kapacitete. Međutim, u 1977. godini dolazi do zadržavanja trenda rasta premije. Na osnovu odluka organa upravljanja da se premija osiguranja u 1977. godini zadrži na nivou premije iz 1976. godine, zatim da se svim osigurnicima koji su potpisali Samoupravni sporazum o osnivanju ZOIL »Sarajevo« snizi premija za 5% odnosno 10%

kao i direktnog vraćanja premije svim osiguranicima za 10%, uticalo je da je privreda rasterećena za oko 190 miliona dinara, a time je za taj iznos umanjena premija osiguranja. Ako se ovome doda da su izvršene izmjene nekih uslova osiguranja kojim se pruža šire osiguravajuće pokriće i da su smanjene premijske stope kod određenih vrsta osiguranja, taj iznos je još veći.

Inače, u strukturi premije imovinskih osiguranja dominira premija industrijskih osiguranja (65%), a zatim osiguranja »Civila« (neprivreda), transport i krediti i na kraju osiguranja poljoprivrede. Bitno je istaći i to da u premiji osiguranja industrije najveće učešće ima premija po osnovu loma strojeva, što je posebno interesantno za dalje analiziranje,

U posmatranom periodu ostvareni su prihodi u imovinskim osiguranjima u iznosu 2.133 miliona dinara.

Sa aspekta kretanja premije osiguranja, koja služi za pokriće tekućih obaveza, izražena tendencija zahvatanja manje premije iz društvenog sektora, odrazila se na stvaranje manjih rezervi sigurnosti, što se u datom trenutku može smatrati potpuno opravdanim. Istina, ovaj trend je mogao biti povoljniji da je došlo do značajnijeg izražaja proširenje osiguranja u privatnom sektoru. Iako je ovo pitanje tretirano kako u Radnoj zajednici, tako i na organima upravljanja, Radna zajednica se nije u dovoljnoj mjeri sposobila i angažovala da izvrši snažniji prodor na tržište i u većoj mjeri osiguranjem obuhvati još uvijek neosiguranu imovinu i imovinske interese građana. Analizirajući postojeće veoma široko i neiskorišćeno polje rada, dolazi se do zaključka da privatni sektor pruža mogućnosti za brži razvoj i širenje osiguranja. Ilustracije radi, u SRBiH procenat osiguranih grla stoke iznosi svega 3,7% od ukupnog broja grla stoke, da je osiguranjem

usjeva obuhvaćeno svega 6% obradivih površina, ili da je svega 3,7% osiguranih stanova.

Još jedan bitan elemenat kojeg treba istaći i koji zaslužuje posebnu pažnju jeste taj da veliki broj osiguranika društvenog sektora ne osigurava svu imovinu ili imovinski interes od rizika poplave i rizika prekida rada uslijed požara i nekih drugih opasnosti. Iako je poznato da poplave skoro svake godine nanose ogromne materijalne štete, još uvijek ovaj oblik osiguranja nije razvijen. Kao glavni razlog zbog kojeg osiguranici ne uključuju u osiguranje ovaj rizik je visoka premija osiguranja. Istina, premijske stope su znatno više u odnosu na druge rizike i one su adekvatne stvarnoj težini rizika i sadašnjem stepenu obuhvata. Međutim, samo sniženjem premijskih stopa ne rješava se osnovni problem ukoliko bi se i dalje vodila selektivna politika onih osiguranika kod kojih ovaj rizik nije djelomično ili uopšte prisutan. Upravo, ovaj rizik služi kao klasičan primjer neophodnosti solidarnosti i potrebe izravnjanja rizika, koje u današnjim uslovima nema. I pored pokušaja da se ovaj vid osiguranja učini pristupačnijim za veći broj osiguranika, on još uvijek nije prihvaćen.

S druge strane, proizvodne radne organizacije često puta imaju kraći ili duži zastoj u procesu proizvodnje kada nastane šteta od požara, eksplozije, poplave i slično, pri čemu se njihov gubitak manifestuje u nemogućnosti pokrića fiksnih troškova i ostvarenja dohotka i akumulacije. Ovakvi rizici se postojećim uslovima i tarifama, koji su relativno prihvatljivi za skoro sve osiguranike, mogu osigurati. Međutim, ovakvih osiguranja ima veoma malo. I pored maksimalnog angažovanja na objašnjavanju prednosti i značaja ovog vida osiguranja, o čemu su upoznati i organi upravljanja osiguranika, nije učinjen skoro nikak-

kav napredak. Ova dva vida osiguranja treba i dalje da podstiču na veću aktivnost kako stručne radnike u osiguranju tako i osiguranike.

Učešće premije osiguranja loma strojeva u ukupnoj premiji imovinskih osiguranja u 1975. godini iznosio je 37%, u 1976. godini 39%, a u 1977. godini čak 42%. Ovaj podatak nedvosmisleno govori da je rizik loma strojeva posebno interesantan za skoro sve osiguranike. Analizirajući rizike odnosno opasnosti koje ovaj vid osiguranja pokriva u smislu postojećih uslova osiguranja i stvarno kretanje šteta, dolazi se do zaključka da rizici loma strojeva u najvećem dijelu, tj. oko 80% nisu ekonomski rizici koje bi osiguranici trebali osigurati. Radi lakšeg sagledavanja i upoređenja podataka premija požarnih rizika u industriji učestvuje u ukupnoj premiji 1975. godine sa 22%, 1976. sa 26% i 1977. sa 23%. U apsolutnim iznosima za period 1975—1977. godine naplaćeno je 440,5 miliona premije za rizik požara u industriji, a 726,1 milion dinara premije za rizike loma mašina.

Dakle, iz istaknutih podataka interesantno je pažnju obratiti na premiju po osnovu loma mašina kao primarnu premiju, analizirati dalju ulogu u izvršenju njene funkcije, odnosno analizirati gdje i u koje namjene je ista utrošena.

Struktura premije Zajednice rizika osiguranja saobraćaja

Portfelj osiguranja vlasnika motornih vozila od odgovornosti u Zajednici rizika osiguranja u saobraćaju u 1977. godini dostigao je broj od oko 224 hiljade osiguranja. U odnosu na portfelj iz 1965. godine, broj osiguranja se povećao za oko 8 puta. Tehnička premija osiguranja auto-

odgovornosti iz 1965. godine od 3 miliona dinara u među vremenu je porasla na 225 miliona ili za 74 puta. U istom vremenskom periodu, broj kasko osiguranja porastao je od oko 18 hiljada na 77 hiljada osiguranja, tj. preko 4 puta, dok je premija od 11 miliona iz 1965. godine porasla na 258 miliona, tj. veća je za 25 puta. Premija u osiguranju JŽ od 6,5 miliona iz 1965. g. dostigla je danas sumu od preko 60 miliona.

Ovako brz tempo rasta broja motornih vozila i portfelja osiguranja uslovili su stalno pomjeranje učešća premije u vrstama osiguranja Zajednice rizika osiguranja u saobraćaju u ukupnoj premiji Zajednice osiguranja.

Međutim, u periodu od 1975. do 1977. nije došlo do značajnijih pomjerenja unutar portfelja osiguranja Zajednice rizika osiguranja u saobraćaju, kako u pogledu učešća pojedinih vrsta osiguranja, tako i odnosa u premiji društvenog i privatnog sektora:

Vrsta osiguranja	Broj osig.	1 9		7 5.		1 9		7 7.		Tehn. premija	premija u 000 din.
		%		Tehn.	%	Broj osig.	%				
Kasko	61.740	25,6		177.224	46,4	77.500	25,6	258.059	48,2		
Autoodgov.	179.489	74,4		163.414	43,3	224.476	74,4	222.788	41,6		
JŽ	—	—		39.168	10,3	—	—	54.377	10,2		
Ukupno:	241.229	100		379.806	100	301.876	100	535.224	100		

Struktura portfelja po broju osiguranja u periodu 1975 : 1977. u potpunosti je zadržala tendencije prethodnog perioda. Međutim, u strukturi premije u 1977. godini relativno pada premija autoodgovornosti, a povećava se učešće premije kasko osiguranja. Ovo pomjeranje isključivo rezultira iz efekata tarifa za kasko osiguranje koje su korigovane u 1977. godini.

U ukupnoj premiji ove Zajednice rizika sa stanjem 1977. godine tehnička premija iz privatnog sektora (osiguranje građana i građansko pravnih lica) od 200,7 miliona dinara u ukupnoj premiji od 535,2 miliona učešće sa 37,5%. U odnosu na relacije iz 1975. godine učešće privatnog sektora u 1977. godini veće je za svega jedan centni poen. Treba imati u vidu i podatak da je, prema odluci organa upravljanja, po osnovu sniženja premije, u cilju rasterećenja privrede vraćeno oko 25 miliona dinara, što predstavlja osnovni razlog porasta učešća premije osiguranja u privatnom sektoru.

Inače, putnička vozila u ličnoj svojini građana su najmasovnija u drumskom saobraćaju. Od ukupno 224 hiljade osiguranih vozila u 1977. godini, 170 hiljada ili 70% odnosi se na privatni sektor.

Struktura premije Zajednice rizika osiguranja lica

U osiguranju lica od posljedica nesretnog slučaja (nezgode) provodi se oko 30 različitih vidova osiguranja. Najveći dio (95%) su dobrovoljna, a samo oko 5% su obavezna osiguranja.

U dobrovoljnim osiguranjima preovladavaju kolektivna osiguranja radnika u udruženom radu. Ovim kolektivnim vidovima je kod ZOIL-a »Sarajevo« obuhvaćeno oko 85% svih zaposlenih u SRBiH.

U strukturi premije svih vidova osiguranja lica od posljedica nesretnog slučaja (nezgode) najveće učešće (oko 68%) otpada na kolektivna osiguranja radnika u udruženom radu, oko 19% je osiguranja auto nezgode, oko 4% je osiguranje učenika i studenata, a zatim slijede osi-

guranja: hotelskih gostiju, djece, sportista, posjetilaca kulturno-umjetničkih i sportskih priredaba, izletnika i turista, lovaca itd.

Tehnička premija u osiguranju lica od posljedica nesretnog slučaja (nezgode) po godinama je iznosila:

1975. god. 56.258.299.— dinara

1976. god. 69.998.229.— dinara ili u odnosu na 1975. više za 24,4%

1977. god. 77.348.758.— dinara ili u odnosu na 1976. više za 10,5%

Prema navedenim podacima od 1975. do 1977. godine, ukupna premija nezgode rasla je umjereno tempom, međutim i dalje se postavlja pitanje kvaliteta ovih osiguranja, tj. suma osiguranja i potpunije zaštite radnih ljudi i građana.

II

UČESTALOST ŠTETA I ISPLATE NAKNADA IZ OSNOVA OSIGURANJA

Sa preko 130 hiljada odštetnih zahtjeva na rješavanju u 1977. godini, broj šteta iz osnova osiguranja prema 1975. godini porastao je za 13%. Štete u Zajednici rizika osiguranja imovine porasle su za 5%, u Zajednici rizika osiguranja u saobraćaju za 42%, a u Zajednici rizika osiguranja lica — u osiguranju nezgode za 6%. Tendenциja kretanja šteta po godinama vidi se iz slijedeće tabele:

Godina	ZRO imovina Broj Index	ZRO saobraćaj Broj Index	ZRO lica Broj Index	Ukupno Broj Index
1975.	83.789 100	32.160 100	6.537 100	122.486 100
1976.	79.143 94,4	36.420 113	7.042 108	122.605 100
1977.	86.082 109	45.308 129	6.961 99,4	138.351 113
77 : 75.	105	142	106	113

Broj šteta u zajednicama rizika osiguranja imovine i lica sa vrlo malim oscilacijama u tri godine, naizgled ne

ukazuju na posebnu opasnost i bojazan, međutim, kako to pokazuju naknadne analize stanja u pojedinim vrstama osiguranja imovine, došlo je do prestrukturiranja šteta u odnosu na ranije godine sa jačom frekvencijom šteta i većim intenzitetom, te porastom visine prosječne odštete.

Trend rasta odštetnih zahtjeva u rješavanju iz osiguranja motornih vozila po kojem se broj šteta iz 1975. godine od 32 hiljade u 1977. godini popeo na 45 hiljada sa stopom porasta od 42%, tipičan je za ovu vrstu osiguranja. Sa absolutnim rastom broja motornih vozila u javnom saobraćaju absolutno i relativno raste broj saobraćajnih nezgoda, odnosno odštetnih zahtjeva bilo da se radi o kasko osiguranju ili o osiguranju vlasnika motornih vozila od odgovornosti. Vezu i uzajamno dejstvo broja motornih vozila i saobraćajnih nezgoda pokazuju odnosi 1968. i 1977. godine prema kojima je na 67 hiljada osiguranih motornih vozila od odgovornosti u SRBiH bilo likvidirano 2.600 odštetnih zahtjeva, odnosno 3,9%, dok je 1977. godine na 225 hiljada osiguranih vozila likvidirano oko 17.000 šteta ili oko 7,6% od ukupnog broja osiguranih vozila. **Iz tog slijedi da se u posmatranom periodu broj vozila povećao za 3,3 puta, dok se broj zahtjeva povećao za 6,5 puta.**

Tendencija povećanja broja motornih vozila sa progresivnim rastom broja šteta i prosječnih odšteta kao i rasta cijena rada i materijala uslovili su da prihodi od premija jedva pokrivaju rashode po štetama a samim tim smanjili mogućnost minimalnog izdvajanja u rezerve sigurnosti.

Na ime naknada iz osiguranja u 1977. godini u svim vrstama osiguranja i zajednicama rizika isplaćeno je 1.116 miliona dinara. Prema 1975. godini isplaćeno je više za 344 miliona dinara, odnosno sa stopom rasta od 46%.

Po godinama i zajednicama rizika isplaćeni su sljedeći iznosi:

Godina	ZRO imovina Iznos Index	ZRO saobraćaj Iznos Index	ZRO lica Iznos Index	Ukupno Iznos Index
1975.	438	100	290	100
1976.	490	112	371	128
1977.	577	118	490	132
77 : 75.		132	168	144
				146

Porast tehničke premije i broja šteta u trogodišnjem periodu uslovili su i određeni trend rasta isplaćenih odšteta ukupno na nivou Zajednice i pojedinačno po zajednicama rizika. Faktori koji su uticali na porast broja šteta i postavljenih zahtjeva za naknadu šteta uslovili su rast stopa isplaćenih odšteta naročito u Zajednici rizika osiguranja u saobraćaju.

Kretanje šteta u Zajednici rizika osiguranja imovine

U Zajednici rizika osiguranja imovine u posmatranom periodu rješavano je ukupno 249.014 šteta. Posmatrajući broj šteta po godinama proizilazi da su se štete kretale umjerenim tempom, npr. porast u 1977. u odnosu na 1976. godinu iznosio je 9%, a u 1977. u odnosu na 1975. godinu svega 5%. Od ukupnog broja rješavanih šteta najveći broj se odnosi na štete loma mašina, tj. 38%, a zatim štete u osiguranju domaćinstava 13,5% itd., dok npr. štete od požarnih rizika u industriji učestvuju sa svega 2,6%, a požarni rizici vanprivrednih organizacija sa 4,5%. **Iz ovih podataka moguće je zaključiti da se masovne štetejavljaju u osiguranju loma mašina i stvari**

domaćinstva, u kom smislu je analiza prvenstveno i usmjerena.

Da bi se dobila jasnija slika ponašanja rizika u lomu mašina, potrebno je istaći i vrijednosne pokazatelje. Naime, samo po ovom osnovu za posmatrane tri godine isplaćeno je 709,6 miliona dinara, odnosno u 1975. godini 140,9 miliona, u 1976. g. 234,2 miliona i u 1977. g. čak 334,5 miliona dinara. Index porasta šteta u 1976. godini u odnosu na 1975. godinu je 166%, u 1977. u odnosu na 1976. je 143%, a 1977. u odnosu na 1975. je čak 237%. Ovakav nagli porast isplaćenih šteta prema broju nastalih i riješenih šteta, koji je ocijenjen kao normalan ukazuje na činjenicu da je uzrokovani određenim uticajima na koje bi trebalo ukazati. Analizirajući nastanak šteta u osiguranju loma mašina po pojedinim uzrocima utvrđeno je da je najveći broj šteta, tj. 75% šteta od ukupnog broja šteta loma mašina posljedica odnosno uzrok »djelovanje električne energije, kratkog spoja i sl.«, zatim 16% šteta od uzroka »nezgode u pogonu«, 2% šteta od uzroka »pad osigurane stvari ili udar u osiguranu stvar« i 7% šteta od svih ostalih uzroka prema uslovima osiguranja mašina od loma. Ovome treba dodati da se najmasovnije štete javljaju na elektromotorima i to uglavnom manje snage. Analizirajući isplaćene štete kod rizika djelovanja električne energije, kratkog spoja i sl. vidi se da one ucestvuju sa 35% u ukupnim štetama, a štete od rizika nezgode u pogonu sa 34%. Dakle, proizilazi da se javljaju masovne štete na elektromotorima koji apsorbuju relativno visoka sredstva osiguranja.

Glavni uzroci i razlozi koji su doveli do pojave masovnih šteta i značajnijeg zahvatanja premije osiguranja, koja iz godine u godinu postaju nedovoljna za pokriće šteta, su slijedeći:

— postojeći uslovi osiguranja loma mašina pružaju mogućnost osiguranicima naknadu i takvih šteta koje sa stanovišta njihovog nastanka i pojave ne predstavljaju ekonomsku opasnost radi koje bi se faktički trebali osiguravati. S druge strane, utvrđene su veoma niske franšize (učešće osiguranika u šteti), kojim se ne otklanja pitanje naknade manjih šteta, a pored toga postoji mogućnost da se ionako niske franšize otkupe uz plaćanje određenog doplatka, što u najvećem broju slučajeva osiguranici koriste

— praksa potvrđuje da vrlo mali broj osiguranika vrši redovno tekuće održavanje i pregledne strojeva, a naročito elektromotora, a u nekim slučajevima izostaju i veći zahvati u smislu investicionog održavanja. Oslabljениm interesom i pažnjom osiguranika da vrše blagovremene intervencije i zahvate neminovno dolazi do šteta (pregorjevanja, istrošenosti i sl.),

— u mnogim slučajevima način korištenja i uslovi pod kojim rade pojedini strojevi su ispod optimalnih uslova. Tu se prvenstveno misli na preforsirano korištenje strojeva, vlažnost (u rudnicima), prašina i ostali vremenski i klimatski uslovi kao i obavezne zaštitne mjere,

— troškovi opravke su u disproporciji sa kretanjem premije osiguranja. Naime, u najvećem broju slučajeva, tj. oko 90% osiguranika manje opravke vrše u svojim pogonima održavanja. Za ovakve opravke organi upravljanja krajem svake godine donose odluku o visini norma časa, pri čemu se često puta njegova visina utvrđi iznad realne. Na taj način dolazi do neopravdanog zahvatanja i prelivanja sredstava osiguranja između osiguranika, čime se jedni osiguranici stavljuju u neravnopravan položaj,

— Radna zajednica nije u dovoljnoj mjeri popunjena sa potrebnim stručnim kadrovima i tehničkim sredstvima, a broj šteta je enormno visok, tako da se ne obezbjeđuje izlazak i uvid u svaku štetu. Naime, da bi se za svaku štetu ostvario uvid bilo bi potrebno da se angažuje najmanje 30 novih radnika tehničke struke, što bi značilo povećanje premije osiguranja. Ovo je jedan od razloga da se najveći broj šteta rješava na osnovu prijave i troškova dostavljenih od strane osiguranika, a da prethodno nije utvrđeno da li je šteta nastala, da li je uzrok štete plativ i da li je obim, tj. visina štete takva. Ovakav rad predstavlja potencijalnu opasnost nekontrolisanog i povećanog odlivanja sredstava osiguranja. **U prilog ovoj konstataciji i zbog uticaja kretanja visine norma časa ističe se podatak da je prosječna isplaćena šteta u 1976. u odnosu na 1975. godinu veća za 47%, u 1977. u odnosu na 1976. 26%, a u 1977. u odnosu na 1975. godinu čak 186%.** Ako se uporedi trend rasta premije i broja šteta očigledno je da dolazi do disproporcije u ovim veličinama koja na kraju utiče na stvaranje manjih rezervi sigurnosti, što će se u dalnjem tretiranju i potvrditi. Sagledavanju ovog problema neophodno je pristupiti otvoreno i odgovorno, i sa stanovišta osiguranika i osiguravača. Naime, plaćanje premije za ovake rizike i ponovo vraćanje te premije plaćanjem masovnih sitnih neekonomskih šteta, nije ništa drugo nego prenošenje brige i odgovornosti oko održavanja i zamjene oštećenih ili uništenih strojeva (uglavnom elektromotora) na zajednicu osiguranja, odnosno sredstva osiguranja. Sigurno je da svaki zastoj u procesu rada zbog ovakvih šteta daleko više utiče na gubitke zbog neostvarene proizvodnje. S druge strane, nastojanje zajednice osiguranja da se ovakvi rizici i dalje pokrivaju osiguranjem doprinosi zadržavanju postojećeg stanja. Zato

bi bilo nužno zajedničkim mjerama prevazići ovaj problem i dovesti ga u sklad sa zahtjevima i interesima šire društvene zajednice.

Kretanje šteta u Zajednici rizika osiguranja saobraćaja

Porastom broja vozila u drumskom saobraćaju rastao je i broj saobraćajnih nezgoda. Međutim, sa stanovišta bezbjednosti drumskog saobraćaja, još uvijek nije riješen problem »uskih grla«, od stanja i tehničke opremljenosti putne mreže, tehničke ispravnosti vozila, stanja i ospobljenosti vozača do nivoa i stepena saobraćajne kulture vozača i svih učesnika u javnom saobraćaju.

Prethodni period nije samo karakterističan po visokoj stopi rasta saobraćajnih nezgoda sa sve težim posljedicama, nego i po trendu rasta odštetnih zahtjeva i pojedinačnim i ukupnim naknadama bilo da se radi o kasko osiguranju, autoodgovornosti ili osiguranju JŽ.

Koliko su porast vozila, broj osiguranja, premija itd. u uzajamnoj vezi sa brojem nezgoda i odštetnih zahtjeva i visini naknada, mogu da ilustruju sljedeći podaci iz 1965. i 1977. godine i to samo za osiguranja putničkih vozila u ličnoj svojini od odgovornosti za štete pričinjene trećim licima:

Godina	Broj osig.	Broj šteta	%	Tehnička premija	Isplaćena šteta	%
1965.	12.567	131	1,04	1.010.000	306.000	30,6
1977.	169.344	10.181	6,02	130.511.000	105.376.000	81,0
Index	1.347	7.770		12.920	34.100	

Prema index-ima u odnosima 1965. i 1977. godine broj osiguranja se povećao za 13 puta, tehnička premija za 129 puta, dok je broj isplaćenih (bez neriješenih) šteta

veći za 77 puta, a isplaćeni iznosi za štete za 341 put. Ako se ovim podacima, koji se odnose isključivo na osiguranje autoodgovornosti putničkih vozila u ličnoj svojini, dodaju i slična stanja ostalih kategorija motornih vozila, te činjenica da je u 1977. godini broj aktivnih vozača porastao na oko 400 hiljada, ostaje zaključak da je ljudski faktor ipak dominirajući uzrok i u 90% slučajeva povod saobraćajnim nezgodama, dok tehnički nedostaci, kvar vozila i drugi uzroci učestvuju sa svega 10%. Sve ovo ima uticaja na rezultate poslovanja Zajednice rizika osiguranja u saobraćaju.

Posljednjih godina rizik osiguranja motornih vozila u cijelini, dovoljno je izučen da se u mnogim njegovim elementima mogu utvrditi pravci ponašanja. Uzimajući u obzir sve uticaje, tarifnom politikom Zajednice rizika osiguranja u saobraćaju obezbjeđuje se minimalno izdvajanje u rezerve sigurnosti odnosno ravnoteža u odnosima raspoložive premije i obaveza iz osiguranja. U osiguranju autoodgovornosti, **zbog društvene intervencije u regulisanju cijena, korigovane tarife ne obezbjeđuju trajniju stabilnost**. Zbog češćih promjena pojedinih parametara kao bitnih elemenata tarifne politike, **nužna su usklađivanja tarifa sa tim promjenama, na što ukazuje i tehnički i finansijski rezultat**. U godinama 1975—1977. efekti tih promjena su i kratkotrajni i mali, u kom periodu su u **1975. i 1976. godini ostvareni pozitivni tehnički rezultati od 17,6 i 32,9 miliona, a finansijski višak prihoda nad rashodima od 33,0 odnosno 43,3 miliona dinara. Zbog izmijenjenih okolnosti u elementima tarife premije, 1977. godina je završena sa negativnim tehničkim rezultatom od 43,9 miliona dinara, koji je u bilansiranju finansijskog rezultata za 1977. godinu uključenjem efektivne kamate, regresa i vanrednih prihoda smanjen na 16 miliona dinara.**

Prema tome, štete po učestalosti i intenzitetu imaju svoje tendencije i zakonitosti. Do sada u osiguranju motornih vozila uopšte, nije bilo velikih ni katastrofalnih šteta da bi te zakonitosti bile poremećene. Stoga, tehnički i finansijski rezultat u Zajednici rizika osiguranja u saobraćaju više je u zavisnosti od porasta broja vozila i učestalosti šteta i od tržnih uticaja (cijena vozila i dijelova, cijena rada, troškova života itd.), a manje od faktora iznenadnosti.

Kakvi su odnosi tih uticaja pokazuju odgovarajući indexi za 1977. g. prema 1975. g. koji po pojedinim vrstama osiguranja iznose:

Go- dina	K Broj osig.			A Broj šteta			S Tehn. prem.			K Likv. šteta			O Prosj. šteta			O D G O V O R N O S T		
	Broj osig.	Broj šteta	Tehn. prem.	Broj osig.	Broj šteta	Tehn. prem.	Broj osig.	Broj šteta	Tehn. prem.	Broj osig.	Broj šteta	Tehn. prem.	Broj osig.	Broj šteta	Tehn. prem.	Broj osig.	Broj šteta	
1975.																		
Index	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1977.																		
Index	125	131	145	162	124	125	142	142	136	164	164	130						

Istaknuti podaci ukazuju da sa porastom broja osiguranja u obje vrste osiguranja i apsolutno i relativno raste broj likvidiranih šteta. I dalje, dok tehnička premija kasko osiguranja raste po indexu 145, likvidirane štete se iskazuju indexom 162, dok su u osiguranju autoodgovornosti indexi porasta šteta i likvidiranih šteta još u većoj nesrazmjeri. U kasko osiguranju prosječna odšteta rasla je po stopi od 24%, a u odgovornosti za 30%. **Zato, u ovom neskladu treba uglavnom tražiti uzroke negativnog tehničkog rezultata u ove dvije vrste osiguranja i Zajednici rizika ukupno.**

Premda raspoloživim podacima od 17.920 likvidiranih šteta iz osnova autoodgovornosti u 1977. godini, na pojedine uzročnike otpada:

— zbog krivice vozača radi nepoštivanja saobraćajnih propisa, neprilagođavanja vožnje uslovima puta itd., likvidirano je odštetnih zahtjeva	14.704 ili 82%
— radi alkoholiziranosti vozača	503 ili 2,8%
— stanje puta	180 ili 1%
— neutvrđeni uzrok	15%

Od ukupno 13.211 likvidiranih šteta kasko osiguranja u 1977. godini na sudar, udar, prevrnuće i iskliznuće otpada pretežan broj, a samo na sudar i udar preko 2/3. Dakle, u većini saobraćajnih nezgoda, bez obzira o kojoj se vrsti i kategoriji vozila radi, napažnja, nepoštivanje saobraćajnih propisa, neprilagođavanje vožnje uslovima i sl., predstavljaju ključno pitanje, od čijeg rješenja zavisi unapređenje kako bezbjednosti u saobraćaju tako i smanjenje broja saobraćajnih nezgoda i prema tome i stabilnost u poslovnoj politici Zajednice rizika osiguranja u saobraćaju.

U likvidiranim štetama za posmatrane tri godine sadržane su likvidirane štete iz autoodgovornosti koje su pričinila nepoznata i neosigurana vozila. Broj i iznos likvidiranih šteta po ova dva osnova su u stalnom porastu, što se vidi iz sljedećeg pregleda:

	1	9	7	5.	1	9	7	6.	1	9	7	7.
	Broj	Iznos			Broj	Iznos			Broj	Iznos		
Nepoznata	466	4.072.270			566	5.134.901			759	7.650.447		
Neosigurana	487	5.962.149			623	8.556.488			813	11.741.989		
Ukupno:	953	10.032.419			1.189	13.691.389			1.572	19.392.436		

Problem šteta neosiguranih i nepoznatih vozila postaje sve složeniji. Tako npr. u 1977. godini isplaćeno je 813 šteta u iznosu od 12 miliona dinara, a mogućnost regresiranja po ovim štetama je minimalna, obzirom da postoje socijalni razlozi koji sprečavaju regresiranje.

Štete pričinjene od strane »nepoznatih vozila« po svom karakteru otežavaju utvrđivanje pravnog osnova, pa se po pravilu veći broj ovih šteta odbija.

Ovaj problem se potencira više što, paralelno sa štetama koje nastaju na materijalnim dobrima ili u vezi sa njihovim korištenjem, često dolazi do povreda radnih ljudi i građana sa težim ili lakšim posljedicama.

Kretanje šteta u Zajednici rizika osiguranja lica

Razvojem osiguranja uopšte, razvijali su se različiti vidovi osiguranja lica od posljedica nesretnog slučaja (nezgode), među kojima posebno kolektivno osiguranje radnika u udruženom radu, putnika u sredstvima javnog prevoza i javnom saobraćaju, osiguranje učenika i studenata, sportista itd.

Od ukupnog broja zaposlenih u SRBiH preko 85% je obuhvaćeno kolektivnim osiguranjem kod ZOIL-a »Sarajevo«. Ostalih 15% ili su osigurani kod drugih zajednica ili uopšte nisu osigurani.

Sa porastom broja osiguranih lica rastao je i broj nesretnih slučajeva. Tako je od 861 smrtnog slučaja u 1975. godini broj smrtnih slučajeva uslijed nezgode (sa uključenjem prirodne smrti) u 1977. godini porastao na 1.075, a od 4.384 povrede (nezgode) sa utvrđenim invaliditetom porastao je na oko 5.000. Isplaćene odštete u oba

slučaja su samo u 1977. godini iznosile oko 43 miliona dinara i u odnosu na 1975. godinu porasle za oko 50%.

Porast broja nesretnih slučajeva karakterističan za period 1975—1977. upozorava na nedovoljno preduzimanje potrebnih zaštitnih mjera kojim se ne poklanja potreban značaj.

III

FINANSIJSKI REZULTATI POSLOVANJA U SREDSTVIMA OSIGURANJA

Koliko je sa stanovišta interesa nacionalne privrede važna funkcija osiguranja da udruženim sredstvima interveniše radi obezbjeđenja normalnih tokova proizvodnje odnosno kontinuirane reprodukcije u slučajevima nastanka šteta, od istog značaja su rezerve osiguranja kao dio finansijskog potencijala osiguranja kako za privredni razvoj tako i za unapređenje osiguranja.

Neutrošena sredstva tehničke premije osiguranja po izmirenju svih obaveza po štetama, na koncu svake godine unose se u rezerve sigurnosti do visine koju utvrđuje Skupština Zajednice osiguranja odnosno skupštine zajednice rizika.

Odnos raspoloživih sredstava tehničke premije i obaveza iz osiguranja u periodu 1975—1977. može se sagledati iz sljedećih podataka prikazanih za zajednice rizika osiguranja imovine i saobraćaja:

	U milionima dinara							
	1 9 7 5.		1 9 7 6.		1 9 7 7.		Iznos	Index
	Iznos	Index	Iznos	Index	Iznos	Index		
ZRO imovina:								
obim premije	602	100	682	113	794	116	131	77:76. 77:75.
obim obaveza	456	100	505	113	636	128	139	
Razlika	+146		+177		+158			
ZRO saobraćaj:								
obim premije	349	100	418	119	512	122	146	
obim obaveza	331	100	386	116	556	144	168	
Razlika	+18		+32		-44			
Ukupno:								
obim premije	951	100	1.100	115	1.306	119	137	
obim obaveza	787	100	891	113	1.192	133	151	
Razlika	+164		+209		+114			

Neutrošena sredstva iz razlike između obima raspoložive tehničke premije i obima obaveza po odštetnim zahtjevima — tehnički rezultat — za period 1975—1977. u Zajednici rizika imovine dostigla su sumu od 481 milion dinara. U Zajednici rizika osiguranja u saobraćaju u 1975. i 1976. godini ostvaren je pozitivan tehnički rezultat od 50 miliona, a u 1977. godini ova zajednica rizika ostvarila je gubitak u iznosu od 44 miliona dinara.

Ako se visina i tendencije kretanja obima raspoložive premije s jedne strane i sredstava za pokriće obaveza za period 1975—1977. s druge strane posmatraju sa stanovišta tarifne politike, tada se mogu utvrditi slijedeće karakteristike:

— U posljednje tri godine u Zajednici rizika osiguranja imovine trend rasta obaveza za naknadu šteta u 1977. prema 1975. godini od 139 veći je za osam poena od indexa rasta premije koji iznosi 131, zbog čega se i pored pozitivnog tehničkog rezultata od 481 milion dinara za tri godine može smatrati da se javljaju negativne tendencije izražene u opadanju pozitivnog tehničkog rezultata;

— Za Zajednicu rizika osiguranja u saobraćaju trogodišnji period je karakterističan po indexu rasta obima raspoložive premije od 146 u 1977 : 1975, dok je obim naknada sa indexom 168 znatno brže rastao. U makazama ovog nesklada pojavio se u 1977. godini negativan tehnički rezultat od 44 miliona dinara. Drugim riječima, brži porast obaveza nije bio praćen odgovarajućom intervencijom u tarifama premija.

Tehnički rezultat daje odgovor koliko su tarife premija uskladene sa težinom rizika u obezbjedenju trajnog izvršavanja obaveza iz osiguranja, međutim, bilansiranjem po završnim računima utvrđuje se finansijski rezultat koji se koriguje izdvajanjem obaveznih doprinosa, reosiguranjem i drugim prihodima i rashodima. Korigovana stanja, nakon uticaja aktivnih i pasivnih kamata, izdvajanja vatrogasnih doprinosa i fonda preventive, prihoda i rashoda iz reosiguranja po zajednicama rizika i godinama daju stvarni finansijski rezultat u milionima dinara. Prema tome, ostvareni finansijski rezultat izgleda ovako:

(u milionima dinara)

Go- dina	ZRO I M O V I N E			ZRO S A O B R A Č A J A		
	Teh. rez.	Finans. rez.	+	Teh. rez.	Finans. rez.	+
1975.	+146	+ 74	- 72	+18	+33	+15
1976.	+177	+ 79	- 98	+32	+43	+11
1977.	+158	+ 35	-123	-44	-16	+28
S v e g a:	+481	+188	-293	+ 6	+60	+54

Kamate i vanredni prihodi bilansirani u godišnjim stanjima poboljšali su tehnički rezultat Zajednice rizika osiguranja u saobraćaju za 54 miliona dinara.

U Zajednici rizika osiguranja imovine poslije izdvajanja vatrogasnog doprinosa i fonda preventive uz negativan saldo iz reosiguranja tehnički rezultat od 481 iz tri godine poslovanja, umanjen je za 293 miliona dinara, i to:

— trogodišnje obavezno izdvajanje vatrogasnog doprinosa i fonda preventive

122 miliona

— negativna razlika između premije reosiguranja i učešća reosiguravača u štetama u periodu 1975—1977.

150 miliona

— višak vanrednih rashoda nad vanrednim prihodima

21 milion

Obavezno izdvajanje vatrogasnog doprinosa i fonda preventive od 122 miliona predstavlja kalkulativnu stavku za koju se unaprijed znalo da će umaniti tehnički rezultat. Najkrupniju stavku koja je uticala na visinu finansijskog rezultata, predstavlja negativna razlika između premije reosiguranja i učešća reosiguravača u štetama. U godinama 1975—1977. premija reosiguranja Zajednice rizika osiguranja imovine iznosila je 344,8 miliona dinara, dok su reosiguravači učestvovali u štetama sa sumom od oko 195 miliona, odnosno sa 53% od plaćene premije reosiguranja.

U periodu od 1975. do 1978. godine ZOIL »Sarajevo« je imao nekoliko vrsta ugovora o reosiguranju, kako sa domaćim tako i sa inostranim reosiguravačima. Politika reosiguranja koju je ZOIL »Sarajevo« vodila odraz je kretanja i ponašanja na jugoslovenskom tržištu reosiguranja, na kome je djelovalo nekoliko reosiguravača.

Na ime premije reosiguranja plaćeno je 344,8 miliona dinara, od čega otpada na domaće reosiguravače 246,8 miliona ili 71%, a na inostrane 98 miliona dinara. Po osnovu šteta u kojim učestvuju reosiguravači naplaćeno je 221,1 milion dinara (u kom iznosu je uključen obračun IV kvartala 1977. godine a naplaćen u 1978. godini od 26 miliona) i to od domaćih reosiguravača 146,9 miliona a 74,2 miliona od inostranih, iz čega proizilazi da je odliv

premije po osnovu reosiguranja, za posmatrane tri godine iznosio 123,7 miliona.

U traženju odgovora na pitanje da li je prelivanje premije iz osiguranja u reosiguranje u navedenom iznosu realno ili nije neophodno je ukazati na činjenicu da upravo u posmatranom periodu nije bila ni jedna katastrofalna šteta koja bi u znatnoj mjeri promijenila ovakav odnos. Naime, svega 7 šteta je bilo u periodu 1974—1978. godine čiji su iznosi premašili 3,5 miliona dinara, i to jedna šteta od 76,7 miliona, kao najveća, jedna šteta od 12,4 miliona i jedna šteta od 8,4 miliona, dok su ostale bile između 3,5 i 5,0 miliona dinara. Zato se često puta ističe da je sa aspekta nastanka velikih šteta ovaj period bio relativno miran period. U svakom slučaju je od uticaja na prelivanje premije i zahtjevi ove Zajednice osiguranja u pogledu određivanja svoga samopridržaja u štetama, pri čemu neminovno dolazi do plaćanja veće premije ako se utvrdi niži samopridržaj. Istina, ima i drugih subjektivnih uticaja koji su uticali na ovakvo kretanje, od kojih bi se mogao istaći kao najbitniji je kô i na koji način vrši izbor rizika koji se reosiguravaju. Drugim riječima, izbor rizika se nije vršio prema jedinstvenim kriterijima i sa jednakom odgovornošću uz učešće stručnih radnika, već često puta po nahođenju i slobodnoj ocjeni pojedinaca. Na taj način dolazi do toga da upravo oni rizici za koje se cijeni da nisu izraženi da tu nastaju i velike štete. Bez obzira na stanoviti odliv premije putem reosiguranja, respektujući i ponašanje šteta, potrebno je pristupiti preispitivanju politike reosiguranja, pri čemu treba prvenstveno voditi računa o interesima osiguranika koji udružuju sredstva u osiguranje u vidu premije osiguranja, u smislu pružanja potpune ekonomske sigurnosti, zatim o snazi i položaju ove Zajednice osiguranja i o

ponašanju pojedinih rizika i mjera koje se preduzimaju na sprečavanju nastanka štetnih događaja. Osim toga, izgradivanje i utvrđivanje jedinstvenih kriterija uz obezbjedenje stručnih radnika znatno će doprinijeti kvalitetnjem kreiranju i sprovodenju ove funkcije. Kao posebno, veoma značajno pitanje, koje se u ovom trenutku pokreće, jeste pitanje saosiguranja. Činjenica je da ovaj oblik reosiguranja nije dovoljno razvijen, iako sadrži niz prednosti, što se nameće kao nužan zadatak preispitivanje trenutnog stanja i jačanje ovog oblika reosiguranja.

Ako se ima u vidu da u reosiguranju cirkulišu značajna novčana sredstva koja pravilnim usmjeravanjem u velikoj mjeri mogu riješiti zahtjeve i interes osiguranika, tada je potpuno jasno da udruženi rad mora imati kontrolu i nad ovim sredstvima. Dakle, neophodno je naći takvu spregu između zajednica osiguranja i zajednica reosiguranja u kojim se do kraja obezbjeđuje potpuni uticaj udruženog rada.

Ni jedan od reosiguravača u zemlji nije do nedavno pokazivao interes za reosiguranje rizika Zajednice saobraćaja iako i pojedinačni i kumulirani rizici mogu da više puta predu samopridržaj, naročito kada je u pitanju osiguranje voznog parka autotransportnih preduzeća i vučnih vozila JŽ. U posljednje vrijeme pokreće se inicijativa da se utvrde uslovi i modaliteti reosiguranja nekih rizika Zajednice rizika osiguranja u saobraćaju.

Sa porastom premije osiguranja i ravnomjernom stopom rasta obaveza po štetama, u osiguranju od posljedica nezgode Zajednice rizika osiguranja lica, u godinama 1975—1977. rasli su ukupni prihodi i rashodi i ukupan finansijski rezultat u ovoj vrsti osiguranja, a to pokazuju i slijedeći podaci:

GODINA	PRIHODI		RASHODI		FIN. REZ.	
	Iznos	Index	Iznos	Index	Iznos	+
1975.	94	100	75	100	+18	100
1976.	99	105	74	99	+25	139
1977.	118	119	90	121	+29	115
77 : 75.		125		120		161

U posmatranom periodu od tri godine ova Zajednica rizika je u osiguranju nezgode ostvarila ukupan pozitivan finansijski rezultat od 72 miliona dinara.

Sa ovim iznosom, rezerve sigurnosti u osiguranju nezgode dostigle su visinu godišnje premije iz 1977. godine i predstavljaju optimalnu granicu sa više prostora za poboljšanje uslova osiguranja i tarifa premija u ovoj vrsti osiguranja.

IV

ODRŽAVANJE VRIJEDNOSTI SREDSTAVA OSIGURANJA

Održavanje vrijednosti sredstava osiguranja je osnovna komponenta poslovne i razvojne politike u osiguranju. Međutim, u uslovima inflacije, veoma je teško održavati realnu vrijednost sredstava osiguranja, posebno rezervi sigurnosti.

Za sada, prema važećim propisima, kamata na sredstva koja se udružuju, deponuju ili plasiraju na određeno vrijeme te kamata na deponovana sredstva po viđenju, jedini su instrument koji je moguće koristiti da se bar djelimično održi vrijednost i donekle neutrališu tržni i monetarni uticaji.

Ostvarena kamata u iznosu od 106 miliona dinara iz trogodišnjeg udruživanja i plasmana sredstava, te depozovanja po viđenju ukupnih sredstava od oko 4 milijarde dinara, ostvarena je u prosjeku od 2,5%.

Od navedenog iznosa na sredstva Zajednice rizika osiguranja imovine ostvarena je kamata od 60 miliona, saobraćaja 39,5 miliona i 6,5 miliona na sredstva Zajednice rizika osiguranja lica (nezgoda).

Ako se imaju u vidu uslovi oročavanja i plasmana sredstava rezervi unazad dvije godine kojima je kamatna stopa od 7—9% samo djelimično održavala vrijednost sredstava, nova kreditno-monetaryna politika po kojoj su kamate snižene za 40% a u potpunosti ukinute na depozovana sredstva po viđenju, još više otežava realizaciju programa očuvanja vrijednosti sredstava osiguranja.

V

PORTELJNA PREMJA I REZERVE SIGURNOSTI ZNAČAJAN FINANSIJSKI POTENCIJAL

U ukupnoj tekućoj premiji od 16 milijardi dinara, fondovi rezervi sigurnosti od 7,7 milijardi dinara, matematskom rezervom osiguranja života od 4,8 milijardi dinara i fondom preventive oko pola milijarde, ZOIL »Sarajevo« učestvuje sa 11,3%, dok je njeno učešće u ukupnim rezervama od 7,4% u 1974. god. palo na svega 3,33% u 1977. godini. Ako se ima u vidu da je u 1977. godini ostvaren prihod od kamata u iznosu od oko 50 miliona dinara, ostaje činjenica da su u kamatama rezerve sigurnosti našle svoj jedini izvor, a da je cijelokupna mjerodavna tehnička premija iscrpljena na isplati tekućih obaveza iz odštetnih zahtjeva.

Položaj ZOIL »Sarajevo« može se vidjeti iz sljedeće tabele:

ZAJEDNICE	U milionima dinara											
	BRUTO PREMIJA				REZERVE SIGURNOSTI							
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
«Croatia»	1.986	25,70	4.022	25,24	180	16,69	539	27,68				
«Dunav»	2.155	27,90	4.189	26,21	200	18,55	635	32,60				
«Kosovo»	—	—	280	1,75	—	—	54	2,96				
«Makedonija»	468	6,08	951	5,97	60	5,55	65	3,43				
«Novi Sad»	340	3,63	506	3,16	56	5,19	59	3,54				
«Sarajevo»	875	11,30	1.810	11,32	80	7,40	66	3,33				
«Triglav»	1.292	16,75	2.687	16,79	355	32,93	451	23,10				
«Vojvodina»	712	9,24	1.529	9,56	146	13,59	69	3,36				
Ukupno:	7.728	100	15.974	100	1.078	100	1.950	100				

U ukupnim fondovima jugoslovenskog osiguranja na kraju 1977. godine i u odnosu na druge zajednice, naša Zajednica učestvuje sa slijedećim iznosima i procentima:

Zajednica osiguranja	U milionima dinara					
	Fond rezervi	Fond prevent.	Mat. rez. osig. živ.			
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
«Croatia»	1.953	25,89	229	44,68	957	19,87
«Dunav»	1.930	25,84	87	16,96	1.291	26,78
«Kosovo»	132	1,75	16	3,20	31	0,64
«Makedonija»	164	2,17	34	6,32	340	6,62
«Novi Sad»	368	4,86	21	4,17	146	3,04
«Sarajevo»	574	7,40	45	8,52	451	9,36
«Triglav»	1.595	21,14	66	12,80	1.239	26,25
«Vojvodina»	827	10,95	18	3,35	364	7,45
Ukupno:	7.543	100,00	516	100,00	4.819	100,00

Iz iznijetih podataka vidljivo je da **ZOIL »Sarajevo«** u ukupnoj premiji jugoslovenskog osiguranja učestvuje sa 11,3%, dok u rezervama sigurnosti učestvuje sa 7,4%, u fondu preventive sa 8,52% a matematskoj rezervi osiguranja života od 9,36%, iz čega proizilazi da je **ZOIL »Sarajevo«** u stanovitom zaostajanju u odnosu na druge zajednice osiguranja.

Neki od uzroka zaostajanja učešća **ZOIL »Sarajevo«** u visini rezervi sigurnosti i drugim fondovima u ukupnim

fondovima jugoslovenskog osiguranja već su istaknuti, međutim, programom mjera potrebno je utvrditi pravce aktivnosti da se takvo stanje mijenja.

VI

TARIFNA POLITIKA

Tarifna politika kao osnovna komponenta poslovne i razvojne politike u isključivoj je nadležnosti organa upravljanja u Zajednici. Međutim, sve tarife premija podliježu kontroli, odnosno davanju saglasnosti od strane nadležnog organa za cijene.

Poseban interes pokazuje se za visinu premije u osiguranju vlasnika motornih vozila od odgovornosti zbog čega se u ovoj vrsti osiguranja vrlo teško uskladjuju politika tarifa koju utvrđuje Skupština osiguranja sa nivoom tarife koje treba da odgovaraju ekonomskoj politici i kriterijumima koji utvrđuje Republički organ za cijene.

U stvari, polazne pozicije u pristupu na izradi tarifa premije mora da odražavaju programske zahtjeve tarifne politike. Rizično područje SRBiH sa stanovišta izravnavaњa teških i težih rizika je malo i radi održavanja potpune solventnosti i likvidnosti u izvršavanju obaveza nužno je osloniti se na saosiguranje i reosiguranje. S tim u vezi, **ZOIL »Sarajevo«** ostvaruje potrebnu saradnju sa drugim zajednicama osiguranja i reosiguranja i nastoji da se u tim odnosima obezbijedi obostrani interes. U vrstama osiguranja u kojima preovladavaju specifična ponašanja rizika za određeno područje, zonu ili region uzimaju se u obzir svi uticaji sa težištem da se utvrdenom visinom premije obezbijedi trajno izvršavanje obaveza iz ugovora o osiguranju. U većini vrsta osiguranja za koje su utvr-

dene regionalne tarife obezbijedena je ravnoteža između raspoložive premije i obaveza po štetama.

Međutim, u osiguranju autoodgovornosti i osiguranju sredstava JZ javljaju se povremeni poremećaji koji u Zajednici rizika osiguranja u saobraćaju u izvršavanju obaveza iscrpljuju raspoloživu tehničku premiju i time traže intervenciju sredstava rezervi sigurnosti. U prvom slučaju, zbog društvene kontrole cijena, odobrene tarife dugoročnije ne rješavaju ovaj problem te zbog više uticaja, posebno tržnih, veoma brzo zastarjevaju.

Sadržajno i novo u tarifnoj i poslovnoj politici predstavljaju pravci orientacije naše Zajednice da se sa funkcijom osiguranja naknade šteta po značaju izjednači uloga preventive koja ima za cilj otklanjanje i smanjenje neposrednog djejstva uzroka koji mogu da izazovu štete. S tim u vezi u daljnoj dogradnji tarifne politike treba tražiti takva rješenja koja će materijalno zainteresovati osiguranike da poduzimaju mjere u pravcu eliminisanja uzroka koji izazivaju štete i njihove štetne posljedice.

VII

OPŠTE KONSTATACIJE

Iz pregleda rezultata poslovanja u trogodišnjem periodu 1975—1977, visine i strukture premije, kretanja šteta i preventive do tehničkog i finansijskog rezultata, tarifne politike i reosiguranja, mogu se utvrditi slijedeće konstatacije:

1) U prethodnom periodu učinjeni su značajni napor da se ZOIL »Sarajevo« organizuje saglasno Ustavu i Zakonu o udruženom radu. Proces samoupravnog organizovanja i dalje je u toku.

Takođe se i Radna jedinica organizovala u skladu sa zahtjevima i potrebama udruženog rada i osiguranika u smislu Zakona o osnovama sistema osiguranja imovine i lica, Zakona o udruženom radu i drugih samoupravnih opštih akata, s tim da se proces dalje organizovanja nastavlja.

2) Sredstva osnovnih i drugih organizacija udruženog rada gotovo u potpunosti su obuhvaćena osiguranjem od klasičnih rizika. Međutim, vrlo mali je obuhvat rizika poplave sa mogućim katastrofalnim posljedicama a još manji od šteta zbog gubitka dohotka i troškova poslovanja za vrijeme prekida rada.

3) Imovina građana osigurana je u vrlo malom procentu. Stoga je odnos premije društvenog i privatnog sektora od 93,3% : 6,7% u zajednici rizika osiguranja imovine vrlo nepovoljan. U zajednici rizika osiguranja u saobraćaju zahvaljujući premiji obavezognog osiguranja vlasnika motornih vozila od odgovornosti odnos premije društvenog i privatnog sektora od 63,4% : 36,6% je znatno povoljniji. Međutim, ovaj odnos je još uvjek nepovoljan.

4) Trend rasta premije je usporen (sniženje premije osiguranja za 10%, davanje popusta od 5—10% na premiju osiguranja potpisnicima Samoupravnog sporazuma o osnivanju ZOIL »Sarajevo«, zadržavanje premije u 1977. godini na nivou prethodne godine).

Po ova tri osnova u društvenom sektoru premija je ukupno smanjena za oko 220 miliona dinara što je bitno uticalo na kvalitet izvršenja plana i na tehnički i finansijski rezultat.

5) Period 1975—1977. karakterističan je po:
— porastu broja šteta naročito u Zajednici rizika osiguranja u saobraćaju,
— povećanju isplaćenih odšteta i prosječne odštete u svim zajednicama rizika,

- usporenom rastu tehničke premije, naročito u 1977. godini u društvenom sektoru,
- malim mogućnostima izdvajanja u rezerve sigurnosti.

6) Pozitivan tehnički rezultat u vremenu 1975—1977. Zajednice rizika osiguranja imovine ostvaren između mjerodavne tehničke premije i obaveza po štetama, iznosio je 481 milion dinara. Ali nakon izdvajanja u fond preventive i za vatrogasni doprinos 120 miliona dinara, viška rashoda nad prihodima iz reosiguranja od 150 miliona i većih vanrednih rashoda nad vanrednim prihodima za 20 miliona dinara, ukupan finansijski rezultat ove Zajednice rizika iznosio je 190 miliona dinara.

7) U Zajednici rizika osiguranja u saobraćaju raspoloživa sredstva tehničke premije ostavljaju malo mogućnosti da se po izmirenju obaveza za štete, obezbijede značajnija sredstva u rezerve sigurnosti.

8) Rezerve sigurnosti Zajednice rizika osiguranja lica, samo u osiguranju nezgode, dostigle su sumu od oko 70 miliona i premašile su cenzus utvrđen samoupravnim aktima Zajednice osiguranja.

9) U jugoslovenskim okvirima, učešće premije naše Zajednice u ukupnoj premiji zadržava ranije karakteristike, dok u rezervama sigurnosti i ostalih izdvajanja njeeno učešće ima tendenciju opadanja.

10) Važeća monetarno-kreditna politika i uslovi udruživanja i plasmana ne obezbjeduju održavanja realne vrijednosti sredstava osiguranja, posebno rezervi sigurnosti.

11) Preventivi kao vrlo važnoj funkciji osiguranja uopšte, dat je veći značaj sa stanovišta izdvajanja sredstava i finansiranja povremenih ili stalnih aktivnosti a manji na utvrđivanju dugoročne politike planskog i programskog rada na unapređenju i razvoju preventivnog djelovanja.

12) Tarifna politika se u potpunosti ne zasniva na stalnom praćenju i proučavanju razvoja nauke i tehnike i njihove primjene u praksi kao i primjeni aktuarskih metoda.

Dosadašnjim tarifama premija je uglavnom obezbijedena funkcija osiguranja u svim vrstama osiguranja. Međutim, u Zajednici rizika osiguranja u saobraćaju, naročito u osiguranju autoodgovornosti, zbog stalnog nesklada indeksa rasta šteta prema porastu broja osiguranja i isplaćenih odšteta prema porastu premije, potrebne su češće intervencije uskladivanja tarifa sa stvarnim potrebama, ali se to, zbog društvene kontrole cijena, teško postiže.

13) Poslovnom i tarifnom politikom nije mnogo urađeno da se funkcija osiguranja isključivo orijentiše na naknadu ekonomskih šteta. Praksa posljednjih godina pokazuje da se u nekim vrstama osiguranja Zajednica iscrpljuje na procjeni i likvidaciji malih i neekonomskih šteta. U tom pogledu za primjer mogu da posluže štete u osiguranju mašina od loma, Zajednica rizika osiguranja imovine. Od ukupne premije osiguranja mašina u periodu 1975—1977. od 726 miliona dinara (oko 400 miliona samo 1977) za naknade malih i neekonomskih šteta isplaćeno je oko 80%. Ovaj podatak upućuje na zaključak da se osiguranje mašina od loma ne samo poistovećuje sa investicionim i tekucim održavanjem, već ne stimuliše osnovne organizacije udruženog rada da ozbiljnije rade na sprovođenju zaštitnih mjera u cilju smanjenja šteta a time i daljih posrednih gubitaka nastalih zbog prekida rada.

14) Važeći ugovori o reosiguranju sa svojim efektima pokazuju da izbor modaliteta reosiguranja ne odgovara zahtjevima strukture portfelja osiguranja, da se ne vrši ocjena rizika koji se reosiguravaju na jedinstven i jednobrazan način, kao i da nije razvijen institut saosiguranja.

15) Novi propisi o utvrđivanju i raspoređivanju dohotka ograničavaju mogućnost participacije u plaćanju premije kolektivnog osiguranja radnika iz dohotka (ugovorene i zakonske obaveze). Ovim propisima je otežana realizacija razvoja ovog vida osiguranja a time i pružanja veće zaštite radnika.

VIII

PRIJEDLOG MJERA

Na osnovu utvrđenih konstatacija i stanja po zajednicama rizika i za Zajednicu osiguranja u cjelini, koja su iznesena u ovom materijalu, predlažu se sljedeće mjere:

1) Upoznati i informisati organe upravljanja i osiguranike o rezultatima i problemima osiguranja u posljednje tri godine.

2) Preko društveno-političkih organa i organizacija, komora i sl. ukazati na pojavu velikog broja šteta koje su se objektivno mogle spriječiti da su se blagovremeno poduzimale zaštitne i druge odgovarajuće mjere. Ova problematika treba da bude predmet razmatranja u sklopu sistema društvene samozaštite u svim organizacijama udruženog rada.

3) Utvrditi dugoročniji program preventive i u tom smislu uspostaviti saradnju sa:

— osnovnim organizacijama udruženog rada, radnim organizacijama, organima upravljanja, društveno-političkim organima i organizacijama i povesti akciju za potpunu zaštitu društvene imovine i imovine građana,

— Republičkim i regionalnim sekretarijatima unutrašnjih poslova po uzrocima šteta požara, provalne krađe te bezbjednosti saobraćaja i slično,

— organima pravosuđa,

— republičkim i regionalnim vatrogasnim savezima i vatrogasnom brigadom iz Sarajeva u vezi praćenja uzroka i broja požara, provala, bujica i slično,

— Institutom za zaštitu od požara u vezi projektovanja protivpožarne zaštite i odbrane od požara u osnovnim organizacijama udruženog rada, kao i u vezi daljnog stručnog i naučnog usavršavanja na polju protivpožarne preventivne zaštite,

— nadležnim republičkim inspekcijama za kontrolu tehničke ispravnosti električnih postrojenja i instalacija, parnih kotlova i drugih izvora opasnosti za imovinu i radnike u osnovnim organizacijama udruženog rada.

4) Maksimalno se angažovati na realizaciji mjera proširenja osiguranja u privatnom sektoru i utvrditi takve oblike organizovanog nastupanja kojim se na racionalan način postiže masovan obuhvat osiguranja lica i imovine.

U vezi propisa o utvrđivanju i raspoređivanju ukupnog prihoda i dohotka naći rješenja da i radne organizacije iz sfere materijalne proizvodnje mogu da premiju kolektivnog osiguranja radnika od nezgode plaćaju iz dohotka, odnosno ugovorenih obaveza.

5) Pristupiti analizi problema sitnih šteta u cjelini, posebno u društvenom sektoru. Pokrenuti širu društvenu akciju i samoupravna tijela u osnovnim organizacijama udruženog rada, na čuvanje i zaštiti društvene imovine od šteta koje postaju normalna pojava i svakodnevna praksa. Zajednica osiguranja treba da instrumentima tarifne politike (odgovarajućim samoprdržajem u šteti, bonificiranjem u premiji, stimulacijom itd.) utiče na razvijanje aktivnosti u pravcu čuvanja i redovnog održavanja sredstava rada čime bi se u povezivanju interesa postiglo:

— smanjenje premije osiguranja i odgovarajuće rasterećenje dohotka osnovnih i drugih organizacija udruženog rada,

- svođenje gubitaka zbog zastoja i prekida rada na minimum,
  - ostvarenje veće odgovornosti pojedinaca i grupa koji neposredno koriste sredstva rada,
  - eliminisanje potrebe otvaranja novih radnih mješta u službama osiguranja u radnim organizacijama i Radnoj zajednici ZOIL »Sarajevo«,
  - razvijanje i unapređenje preventivne aktivnosti udruživanjem sopstvenih sredstava osiguranika sa sredstvima fonda preventive i većem stimulisanju pojedinaca koji doprinose smanjenju šteta,
  - eliminisanjem mnoštva malih šteta bio bi obezbijeden znatno stručniji i kvalitetniji pristup u procjeni većih i velikih šteta.
- 6) Radna zajednica je dužna da u realizaciji poslovne i programske politike Zajednice osiguranja obezbijedi:
- optimalnu internu i eksternu organizaciju kojom će usluge osiguranja biti dostupne organizacijama i građanima u svako vrijeme i na svakom mjestu,
  - izradu kvalitetnih analiza i ažurnost u davanju pravovremenih informacija o poslovanju inokosnom organu i drugim rukovodnim radnicima na svim nivoima,
  - permanentno stručno osposobljavanje radnika posebno na poslovima preventive, analitičkim poslovima, izučavanju novih sistema elektronske obrade, aktuarskim poslovima itd.,
  - organizovati posebnu službu preventive sa isključivom orientacijom na traženju kreativnih rješenja, izradi plana i programa preventivnog djelovanja na nivou zajednica rizika i obezbijediti realizaciju odluka o namjeni i racionalnom i efikasnom trošenju sredstava fonda preventive.

- 7) Propagandne akcije u svom sadržaju mora da budu šireg spektra a poruke usmjeravati i na preventivno djelovanje na zaštitu osiguranih sredstava i lica.
- 8) Tarifnom i poslovnom politikom ZOIL-a »Sarajevo« sadržljivo se opredijeliti na potpuniju realizaciju načela uzajamnosti i solidarnosti osiguranika koji udružuju sredstva premije u osiguranje sa takvim stepenom solidarnosti i kapacitetima rezervi sigurnosti da svaka zajednica rizika može trajno da izvršava svoje obaveze iz ugovora o osiguranju.
- 9) U osiguranju autoodgovornosti tarifama premija i uslovima osiguranja uvesti automatizam po kojem će se vršiti usaglašavanja i korekcije premija saglasno promjenama uticaja čime bi se izbjegla sada važeća komplikovana procedura izmjena i dopuna.
- 10) Umjesto povremenih aktivnosti na analizi uzroka šteta, praćenje šteta sa stanovišta svih tendencija i poduzimanje potrebnih mjera treba da bude stalna briga i redovan posao svih zajednica rizika.
- 11) Poduzeti mjere poslovne i tarifne politike, racionalnjim poslovanjem, povoljnijim kamačenjem sredstava osiguranja itd. da u odgovarajućem periodu rezerve sigurnosti dostignu nivo u visini koja je utvrđena samoupravnim aktima Zajednice.
- Preko društveno-političke zajednice, Komore i drugih foruma pokrenuti inicijativu da se sredstvima osiguranja sa stanovišta propisa dā poseban tretman.
- 12) Obezbijediti tačne podatke o dugoročnom i srednjoročnom privrednom razvoju svakog regiona i na osnovu prikupljenih informacija Zajednica treba od samog početka da bude aktivni sudionik u osiguranju investicione gradnje, osiguranju u domaćem i posebno međunarodnom transportu itd. Isto tako, pratiti poslove svih špeditera i spoljno-trgovinskih organizacija, naročito doma-

čih, i u vezi osiguranja uspostaviti što tješnju saradnju i poslovne odnose.

13) Preko svih samoupravnih tijela u Udruženju osiguravajućih organizacija razviti aktivnost i ukazati na štetnost nelojalne konkurenčije koja je izražena u svim vrstama osiguranja a naročito u osiguranju međunarodnog transporta.

14) Da se utvrde putevi efikasne kontrole sproveđenja propisa o obaveznom osiguranju vlasnika motornih vozila od odgovornosti za štete koje pričinjavaju neosigurana motorna vozila.

15) Svake godine vršiti analizu efekata iz reosiguranja i odnosa sa reosiguravačima i utvrditi platformu i politiku reosiguranja u cijelini za naredni period. Istovremeno povesti inicijativu da se i u sistemu saosiguranja traže rješenja pokrića viška obaveza iz ugovora o osiguranju iznad vlastitih kapaciteta.

ADRESAR

Broj pošte	Poslovne jedinice	Adresa	Telefon	Telex
7800	BANJA LUKA	Senoina br. 5	078-21-267	45105 YU ZOIL
11000	BEOGRAD	Vlajkovićeva 19 I	011-337-567	
77000	BIHAC	Omladinska br. 3	077-29-604	
74000	DOBOK	M. Tita br. 20	074-22-311	
71400	ZENICA	H. Brkića 20	073-21-622	41333 YU ZORSFG
78240	JAICE	M. Tita 69	070-21-041	
79500	LIVNO	Proljetarskih brigada br. 9	080-21-040	
79000	MOSTAR	Mostarskog bataljona br. 27	088-21-671	46143 YU ZOILM
78300	PRIJEDOR	Salvadora Aljendea br. 7	079-21-103	
31300	PRIJEPOLJE	Valtera Perića bb.	033-22-022	
71000	SARAJEVO	M. Tita 29	071-30-400	
72000	ZENICA	Trg samoupravljača bb.	072-21-322	43167 YU ZORSZE
75000	TUZLA	Slatina bb.	075-32-661	44150 YU ZOILT
41000	ZAGREB	V. Kovacićevića 14 I	041-412-426	
36300	NOVI PAZAR	Put mira bb.	036-81-276	
71000	SARAJEVO	Tome Masića 10	071-30-111	41174 YU ZORS
	ZAJEDNICKE SLUZBE			